

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЇЇ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ

Загострення воєнно-політичного протистояння США та Російської Федерації з обранням президентом США Джо Байдена яскраво продемонструвало значимість українського питання у міжнародній політиці сучасного світу. Більше того, територія України набуває статусу східного форпосту Західної цивілізації перед лицем загрози путінської Росії з її неомперськими геополітичними устремліннями. Хоч українська влада і сприймає США у якості свого стратегічного партнера, але де-юре Україна не є учасником колективної безпеки НАТО, а тому це партнерство не є достатньо формалізованим та інституціоналізованим. За цих обставин уся відповідальність за захист суверенітету й територіальної цілності України лягає на Президента та Збройні сили України, українську націю загалом. Тому актуальною науковою та практичною проблемою є критичний аналіз концептуальних засад національної безпеки України з метою ідентифікації їх слабких компонентів, що і є метою даної статті.

Над проблематикою національної і державної безпеки та їх складових в Україні працює чимала когорта науковців. Їхня діяльність активізувалась напередодні й після ухвалення Закону України «Про національну безпеку України» (2018 р.) та загострення відносин між Україною та Росією. У згаданому Законі певним чином сформульовано дефініцію поняття «національна безпека», визначені її суб'єкти, об'єкти та принципи, заходи з забезпечення країни від внутрішніх та зовнішніх загроз. Водночас все ще наявні теоретико-методологічних проблем осмислення сутності та змісту категорії «національна безпека»: домінують радянські етатичні й авторитарні традиції визначати безпеку країни через поняття «державна безпека», підпорядковуючи йому смисл національної безпеки або ототожнюючи їх; як не парадоксально, поняття «нація» не фігурує ні в переліку об'єктів, ні суб'єктів національної безпеки, а замість нього вживається абстрактний термін «суспільство»; з поля зору випадає така соціальна реальність, як українська етнічна нація, яка має значні безпекові проблеми в умовах відродження та модернізації; в контексті вивчення національної безпеки не наголошується на тому, що головним інструментом її забезпечення є не просто держава, а національна держава, і що формування такої держави поки що не завершено; в дослідженнях безпекової теми творчо не використовуються досягнення сучасної етнополітології щодо сутності та різновидів нації, теорії національної генези та розвою націй в умовах модерну та постмодерну; недооціненою є роль громадянського суспільства, його інституцій у реальних процесах захисту суверенітету й цілності як української нації [2].

Ведучи мову про співвідношення національної та державної безпеки, слід мати на увазі, що, по-перше, в умовах демократії життєво важливі інтереси нації, її членів стоять вище інтересів держави, а тому пріоритетною є національна безпека, тобто державна безпека підпорядкована забезпеченню нації. По-друге, надмірна етатизація національної безпеки веде до встановлення авторитарного чи тоталітарного режимів, що часто виправдовується гіперболізацією загроз державній безпеці, прикладом чого є Росія. По-третє, як показує український та зарубіжний досвід, національна безпека може бути підірвана через антинародну політику самої держави та зраду національних інтересів правлячою елітою. По-четверте, в умовах сучасного світу безпека національної спільноти може бути надійно забезпечена лише дієздатною національною державною, яка відповідно захищена силами спеціальних державних органів, інституціями громадянського суспільства та міжнародними організаціями на основі безпекових угод.

У вдосконаленні державної безпекової політики української нації та держави покликана відіграти «Стратегія національної безпеки України», що ухвалена Радою національної безпеки і оборони України та введена в дію Указом Президента України 14 вересня 2020 р. [3]. У цьому документі пріоритетами національних інтересів та забезпечення національної безпеки визнано такі: відстоювання незалежності і державного суверенітету; відновлення територіальної цілності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція. На першому місці серед напрямів реалізації цих пріоритетів стоять відновлення миру, територіальної цілності та державного суверенітету на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях України на основі міжнародного права, а також забезпечення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів, спрямованих на припинення Російською Федерацією незаконної окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. Передбачено також «розвиток особливого партнерства з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття повноправного членства України в НАТО» [3]. Серед поточних та прогнозованих загроз національній безпеці України вказується на те, що сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркаторгівлі, торгівлі людьми, релігійної та ідеологічного фундаменталізму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо. Окремим пунктом серед заходів реалізації Стратегії національної безпеки зазначається, що потрібний неослабний громадський контроль за діяльністю органів державної влади щодо реалізації Стратегії силами громадянського суспільства. Документом передбачено розроблення п'ятнадцяти стратегій для окремих сфер національної безпеки – воєнної, інформаційної, кібернетичної, зовнішньополітичної тощо.

Важливу заяву щодо актуальних чинників безпеки України зробив Ентоні Блінкен 6.05.21р під час його візиту в Україну. Держсекретар США вважає, що двома найголовнішими викликами України є зовнішня загроза від Росії та внутрішня загроза. Остання включає корупцію та олігархів [1]

Однак розробники базового стратегічного документу на передбачили планування безпекових заходів у сфері етнополітичних відносин і обійшли стороною питання про національну ідею. Поняття «нація» вжито лише один раз, коли йдеться про захист української культури та ідентичності: «рішуче протистояти гуманітарній агресії, розвивати українську культуру як основу консолідації української нації та зміцнення її ідентичності» (пункт 46).

З огляду на те, що визначальним у формуванні, функціонуванні та трансформації національних спільнот є діалектичне й органічне поєднання їх політичної і культурної (етнокультурної) самоорганізації [4], у стратегії національної безпеки перш за все мають бути чітко окреслені та змістовно визначені політична безпека української етнічної та політичної нації і їх етнокультурна безпека. Недопустимим є створення кращих чи гірших безпекових умов для етнічної або політичної українських націй, що зрештою зумовить конфлікти між ними та провокуватиме дезінтеграцію українського суспільства. Подібні перекося, як показує новітня українська історія, призводять до революційного збурення народу та зовнішнього втручання в життєдіяльність держави й суспільства.

У свідомості українського народу слід цілеспрямовано формувати патріотичну настанову на те, що захист нації та національної держави є священним обов'язком громадянина. Населення країни має бути готовим до обстоювання національної безпеки на засадах народної самооборони в добровільних формуваннях, особливо коли держава не є достатньо дієздатною, або коли до влади прийшли агенти інших держав. Слід творчо використати досвід США, Франції та інших політич, в яких створено особливий різновид Національної гвардії – воєнізовані структури із резервістів та добровольців, які, поєднуючи перебування у підрозділах Гвардії з роботою за основним фахом, періодично проходять військову підготовку і в кризових ситуаціях можуть швидко стати на захист Вітчизни.

Українську державу як суспільний інститут, її безпеку потрібно розглядати насамперед як умову і засіб забезпечення української нації. Слід врахувати, що сучасна українська держава повинна мати офіційний статус і сутнісні риси національної держави, тобто держави, яка виражає життєво важливі потреби й інтереси української нації (етнічної та політичної), плекає і примножує славні традиції національної самооборони.

Оскільки за національну безпеку відповідають очільники держави, необхідно виробити нормативні акти, які б забезпечили посилення вимог до морального та освітньо-професійного рівня правлячої еліти, в т. ч. були спрямовані на забезпечення належного представництва осіб української національності у парламенті, уряді та адміністрації глави держави.

У доктрині національної безпеки слід чітко сформулювати тезу про те, що впродовж усієї історії підступним і вкрай небезпечним ворогом української нації є Росія з її середньовічним імперським мисленням та поведінкою. З огляду на це слід докласти максимум зусиль для блокування політичного, економічного й гуманітарного (у т. ч. релігійного) впливу Російської Федерації на процеси в Україні та наполегливо підтримувати дії, спрямовані на входження української держави в систему колективної безпеки демократичних країн Європи та набуття членства в НАТО.

Політика національної безпеки, її реалізація мають формуватися на засадах публічності та демократичної участі широкого народного загалу. Паралельно з Радою національної безпеки і оборони України як державною інституцією, що розробляє та здійснює заходи з національної безпеки, слід створити громадську раду з національної безпеки, якій буде надано можливість контролювати діяльність Президента та РНБОУ, а також право висловлювати недовіру до конкретних осіб, в результаті чого порушуватимуться питання про їх

відставку. До складу такого органу можуть входити лідери громадських формувань, науковці, діячі культури і мистецтва, церковні ієрархи, інші моральні авторитети нації.

Список використаних джерел

1. Блінкен Е: Перед Україною стоять два виклики – Росія і корупція, і вони взаємопов'язані. URL: ua.interfax.com.ua/news/general/742247.html.
2. Закон України «Про Національну безпеку України». №2469-УІІ від 21.06.2018 р. URL : [uk.wikipedia.org/wiki/Закон України_«Про національну безпеку України»](http://uk.wikipedia.org/wiki/Закон_України_«Про_національну_безпеку_України»).
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони країни від 14 вересня 2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України №392/2020. URL : president.gov.ua/documents/3922020-35037/
4. Рудакевич О. М. Національний принцип: етнополітична концепція нації : моногр. Тернопіль : Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. 292 с.